

CONCORSO DI TRADUZIONE DAL GRECO IN FRIULANO

XV EDIZIONE - 2017

Sezione biennio

La casa infestata dallo spirito (Luciano, Φιλοψευδεῖς ἢ ἀπιστῶν, 31)

Degli intellettuali fanno visita all'amico Eucrate ammalato. Caduto il discorso su prodigi e misteri, il pitagorico Arignoto racconta come sia riuscito, ricorrendo a una formula magica, a scacciare il fantasma che infestava la casa di Eubatide.

«Τί δὲ τοῦτο ἦν, ὦ Ἀρίγνωντε;» ἤρετο ὁ Εὐκράτης. «Ἀοίκητος ἦν - ἦ δ' ὅς - ἐκ πολλοῦ ὑπὸ δειμάτων, εἰ δέ τις οἰκήσειεν, εὐθὺς ἐκπλαγεῖς ἔφευγεν ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τινος φοβεροῦ καὶ ταραχώδους φάσματος. Συνέπιπτεν οὖν ἤδη καὶ ἡ στέγη κατέρρει, καὶ ὅλως οὐδεὶς ἦν ὁ θαρρήσων παρελθεῖν εἰς αὐτήν. Ἐγὼ δὲ, ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσα, τὰς βίβλους λαβὼν (εἰσὶ δέ μοι Αἰγύπτια μάλα πολλὰ περὶ τῶν τοιούτων), ἦκον ἐς τὴν οἰκίαν περὶ πρῶτον ὕπνον, ἀποτρέποντος τοῦ ξένου καὶ μόνον οὐκ ἐπιλαμβανομένου, ἐπεὶ ἔπαθεν οἱ βεδίζοιμι, εἰς προὔπτον κακόν, ὡς ᾤετο. Ἐγὼ δὲ λύχνον λαβὼν μόνος εἰσέρχομαι, καὶ ἐν τῷ μεγίστῳ οἰκήματι καταθεὶς τὸ φῶς, ἀνεγίγνωσκον ἡσυχῇ χαμαὶ καθεζόμενος· ἐφίσταται δὲ ὁ δαίμων, ἐπὶ τινὰ τῶν πολλῶν ἦκειν νομίζων καὶ δεδίξεσθαι κάμει ἐλπίζων ὥσπερ τοὺς ἄλλους, ἀύχμηρὸς καὶ κομήτης καὶ μελάντερος τοῦ ζόφου, καὶ ὁ μὲν ἐπιστάς ἐπειράτό μου πανταχόθεν προσβάλλων, εἴ ποθεν κρατήσειε, καὶ ἄρτι μὲν κύων ἄρτι δὲ ταῦρος γιγνόμενος ἢ λέων. Ἐγὼ δὲ, προχειρισάμενος τὴν φρικωδεστάτην ἐπίρρησιν αἰγυπτιάζων τῇ φωνῇ συνήλασα κατάδων αὐτὸν εἰς τινὰ γωνίαν σκοτεινοῦ οἰκήματος· ἰδὼν δὲ αὐτὸν οἱ κατέδου, τὸ λοιπὸν ἀνεπαυόμην. Ἔωθεν δὲ, πάντων ἀπεγνωκότων καὶ νεκρὸν εὐρήσειν με οἰομένων καθάπερ τοὺς ἄλλους, προελθὼν ἀπροσδόκητος ἅπασι πρόσειμι τῷ Εὐβατίδῃ, εὐαγγελιζόμενος αὐτῷ ὅτι καθαρὰν καὶ ἀδείμαντον ἤδη ἔξει τὴν οἰκίαν οἰκεῖν. Καὶ, παραλαβὼν αὐτὸν τε καὶ τῶν ἄλλων πολλοὺς (εἶποντο γὰρ τοῦ παραδόξου ἔνεκα), ἐκέλευον, ἀγαγὼν ἐπὶ τὸν τόπον, οὗ καταδεδυκότα τὸν δαίμονα ἐωράκειν, σκάπτειν λαβόντας δικέλλας καὶ σκαφεῖα, καὶ, ἐπειδὴ ἐποίησαν, εὐρέθη ὡς ἐπ' ὄργυιαν κατορωρυγμένος τις νεκρὸς ἕωλος μόνον τὰ ὅστα κατὰ σχῆμα συγκεείμενος. Ἐκεῖνον μὲν οὖν ἐθάψαμεν ἀνορύξαντες, ἡ οἰκία δὲ τὸ ἀπ' ἐκείνου ἐπαύσατο ἐνοχλουμένη ὑπὸ τῶν φασμάτων».

CONCORSO DI TRADUZIONE DAL GRECO IN FRIULANO

XV EDIZIONE - 2017

Sezione triennio

Magiche trasformazioni (Luciano, Λούκιος ἡ ὄνος, XLII, 12-14)

Il giovane Lucio viene a sapere che la sua padrona di casa è dedita a pratiche occulte e una notte assiste a una sua magia: la donna grazie a un unguento portentoso si trasforma in un uccello. Anche lui ci prova, ma per un fatale errore si trasforma in asino.

Ἡμέραις δὲ ὕστερον οὐ πολλαῖς ἀγγέλλει πρὸς με ἡ Παλαίστρα ὡς ἡ δέσποινα αὐτῆς μέλλοι ὄρνις γενομένη πέτεσθαι πρὸς τὸν ἐρώμενον. Κάγώ· «Νῦν - ἔφην - ὁ καιρός, ὃ Παλαίστρα, τῆς εἰς ἐμὲ χάριτος, ἧ νῦν ἔχεις τὸν σαυτῆς ἰκέτην ἀναπαῦσαι πολυχρονίου ἐπιθυμίας». «Θάρρει», ἔφη. Κάπειδὴ ἐσπέρα ἦν, ἄγει με λαβοῦσα πρὸς τὴν θύραν τοῦ δωματίου, ἔνθα ἐκεῖνοι ἐκάθευδον, καὶ κελεύει με προσάγειν ὅπῃ τινι τῆς θύρας λεπτῇ καὶ σκοπεῖν τὰ γινόμενα ἔνδον. Ὅρῳ οὖν τὴν μὲν γυναῖκα ἀποδουομένην. Εἶτα γυμνῇ τῷ λύχνῳ προσελθοῦσα καὶ χόνδρους δύο λαβοῦσα τὸν μὲν λιβανωτὸν τῷ πυρὶ τοῦ λύχνου ἐπέθηκε καὶ στᾶσα πολλὰ τοῦ λύχνου κατελάλησεν. Εἶτα κιβώτιον ἀδρὸν ἀνοίξασα, πάνυ πολλὰς ἔχον πυξίδας ἐν αὐτῷ, ἔνθεν ἀναιρεῖται καὶ προφέρει μίαν· ἡ δὲ εἶχεν ἐμβεβλημένον ὅ τι μὲν οὐκ οἶδα, τῆς δὲ ὄψεως αὐτῆς ἔνεκα ἔλαιον αὐτὸ ἐδόκουν εἶναι. Ἐκ τούτου λαβοῦσα χρίεται ὅλη, ἀπὸ τῶν ὀνύχων ἀρξαμένη τῶν κάτω, καὶ ἄφνω πτερὰ ἐκφύεται αὐτῇ, καὶ ἡ ρὶν κερατίνη καὶ γρυπὴ ἐγένετο, καὶ τᾶλλα δὲ ὅσα ὀρνίθων κτήματα καὶ σύμβολα πάντα εἶχε· καὶ ἦν ἄλλο οὐδὲν ἢ κόραξ νυκτερινός. Ἐπεὶ δὲ εἶδεν ἑαυτὴν ἐπτερωμένην, κρῶξασα δεινὸν καὶ οἶον ἐκεῖνοι οἱ κόρακες, ἀναστᾶσα ὄχετο πετομένη διὰ τῆς θυρίδος. Ἐγὼ δὲ ὄναρ ἐκεῖνο οἰόμενος ὄρᾶν τοῖς δακτύλοις τῶν ἐμαυτοῦ βλεφάρων ἠπτόμην, οὐ πιστεύων τοῖς ἐμαυτοῦ ὀφθαλμοῖς οὔθ' ὅτι βλέπουσιν οὔθ' ὅτι ἐγγρηγόρασιν. Ὡς δὲ μόλις καὶ βραδέως ἐπέισθην ὅτι μὴ καθεύδω, ἐδεόμην τότε τῆς Παλαίστρας πτερῶσαι κάμῃ καὶ χρίσασαν ἐξ ἐκείνου τοῦ φαρμάκου εἶσαι πέτεσθαι με· ἡβουλόμην γὰρ πείρα μαθεῖν εἰ μεταμορφωθείς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ψυχὴν ὄρνις ἔσομαι. Ἡ δὲ τὸ δωματίον ὑπανοίξασα κομίζει τὴν πυξίδα. Ἐγὼ δὲ σπεύδων ἤδη ἀποδύσας χρίω ὅλον ἐμαυτόν, καὶ ὄρνις μὲν οὐ γίνομαι ὁ δυστυχής, ἀλλὰ μοι οὐρὰ ὀπισθεν ἐξῆλθε, καὶ οἱ δάκτυλοι πάντες ὄχοντο οὐκ οἶδ' ὅποι· ὄνυχας δὲ τοὺς πάντας τέσσαρας εἶχον, καὶ τούτους οὐδὲν ἄλλο ἢ ὀπλάς, καὶ μοι αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες κτήνους πόδες ἐγένοντο, καὶ τὰ ὄτα δὲ μακρὰ καὶ τὸ πρόσωπον μέγα. Ἐπεὶ δὲ κύκλῳ περιεσκόπουν, αὐτὸν ἐώρων ὄνον, φωνὴν δὲ ἀνθρώπου ἐς τὸ μέμψασθαι τὴν Παλαίστραν οὐκέτι εἶχον. Τὸ δὲ χεῖλος ἐκτείνας κάτω καὶ αὐτῷ δὴ τῷ σχήματι ὡς ὄνος ὑποβλέπων ἠτιώμην αὐτήν, ὅση δύναμις, ὄνος ἀντὶ ὄρνιθος γενόμενος. Ἡ δὲ ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τυψαμένη τὸ πρόσωπον· «Τάλαινα - εἶπεν - ἐγώ, μέγα εἴργασμαι κακόν· σπεύσασα γὰρ ἡμάρτον ἐν τῇ ὁμοιότητι τῶν πυξίδων καὶ ἄλλην ἔλαβον οὐχὶ τὴν τὰ πτερὰ φύουσαν. Ἀλλὰ θάρρει μοι, ὃ φίλτατε· ῥάσστη γὰρ ἡ τούτου θεραπεία· ῥόδα γὰρ μόνα εἰ φάγοις, ἀποδύσῃ μὲν αὐτίκα τὸ κτήνος, τὸν δὲ ἐραστήν μοι τὸν ἐμὸν αὐθις ἀποδώσεις. Ἀλλὰ μοι, φίλτατε, τὴν μίαν νύκτα ταύτην ὑπόμεινον ἐν τῷ ὄνῳ, ὄρθρου δὲ δραμοῦσα οἶσω σοι ῥόδα καὶ φαγῶν ἰαθήσῃ». Ταῦτα εἶπε καταψηλαφήσασά μου τὰ ὄτα καὶ τὸ λοιπὸν δέρμα.

CONCORSO DI TRADUZIONE DAL LATINO IN FRIULANO

XV EDIZIONE - 2017

Sezione triennio

Un racconto del terrore: il lupo mannaro

(Petronio, *Satyricon*, 61,6-62,14, 48-49)

Durante la cena offerta da Trimalcione, un amico del padrone di casa, Nicerote, racconta un'agghiacciante avventura capitatagli durante un viaggio a Capua: il soldato che lo accompagna, alla prima luce dell'alba, si tramuta in lupo mannaro.

«Cum adhuc servirem, habitabamus in Vico Angusto; nunc Gavillae domus est. Ibi, quomodo dii volunt, amare coepi uxorem Terentii coponis¹; noveratis Melissam Tarentinam, pulcherrimum bacciballum. [...] Huius contubernalis ad² villam supremum diem obiit. Itaque per scutum per ocream egi aginavi, quemadmodum ad illam pervenirem; nam, ut aiunt, in angustiis amici apparent. Forte dominus Capuae³ exierat ad scruta scita expedienda. Nactus ego occasionem persuadeo⁴ hospitem nostrum, ut mecum ad quintum miliarium veniat. Erat autem miles, fortis tamquam Orcus. Apoculamus nos circa gallicinia; luna lucebat tamquam meridie. Venimus inter monimenta: homo meus coepit ad stelas facere⁵; sedeo ego cantabundus et stelas numero. Deinde ut respexi ad comitem, ille exiit se et omnia vestimenta secundum viam posuit. Mihi anima in naso esse⁶; stabam tamquam mortuus. At ille circumminxit vestimenta sua, et subito lupo factus est. Nolite me iocari putare; ut mentiar, nullius patrimonium tanti facio. Sed, quod coeperam dicere, postquam lupo factus est, ululare coepit et in silvas fugit. Ego primitus nesciebam ubi essem; deinde accessi, ut vestimenta eius tollerem; illa autem lapidea facta sunt. Qui⁷ mori timore nisi ego? Gladium tamen strinxi, et - matavitatau⁸ - umbras cecidi, donec ad villam amicae meae pervenirem. In larvam⁹ intravi, paene animam ebullivi, sudor mihi per bifurcum¹⁰ volabat, oculi mortui¹¹; vix umquam¹² refectus sum. Melissa mea mirari coepit, quod tam sero ambularem, et: "Si ante - inquit - venisses, saltem nobis adiutasses; lupo enim villam intravit et omnibus pecoribus tamquam lanius sanguinem misit. Nec tamen derisit, etiam si fugit; servus enim noster lancea collum eius traiecit". Haec ut audivi, operire oculos amplius non potui, sed luce clara Gai nostri domum fugi tamquam copo compilatus; et postquam veni in illum locum, in quo lapidea vestimenta erant facta, nihil inveni nisi sanguinem. Ut vero domum veni, iacebat miles meus in lecto tamquam bovis¹³, et collum illius medicus curabat. Intellexi illum versipellem esse, nec postea cum illo panem gustare potui, non si me occidisses. Viderint¹⁴ quid de hoc alii exopinissent; ego si mentior, genios vestros iratos habeam».

¹ Copo - coponis = Caupo - cauponis

² Ad = apud

³ Capuae = gen. locativo al posto del corretto moto a luogo Capuam

⁴ Persuadeo regge anche l'accusativo

⁵ Facere è qui usato in senso osceno = *mingere*

⁶ Esse e il successivo *mori* sono infiniti storici

⁷ Qui = quis

⁸ Matavitatau = abracadabra

⁹ In larvam = ut larva

¹⁰ Per bifurcum = giù per la biforcazione delle gambe

¹¹ Sott.: erant

¹² Umquam = tandem

¹³ Bovis = bos

¹⁴ Viderint = videant

CONCORSO DI TRADUZIONE DAL LATINO IN FRIULANO

XV EDIZIONE - 2017

Sezione triennio

La casa infestata dallo spirito

(Plauto, *Mostellaria*, Atto II, scena III, vv. 444-505)

Perché Teopropide, ritornato prima del previsto da un viaggio d'affari all'estero, non sorprenda il figlio Filolachete mentre fa bisboccia nella casa paterna, il servo Tranione cerca di impedirgliene l'accesso, dandogli a intendere che la casa è infestata dallo spirito vendicativo di un uomo ivi assassinato sessanta anni prima.

Personae

Theopropides (Senex), Tranio (Servus)

- THE. Sed quid hoc? Occlusa ianua est interdius.
Pultabo. Heus, ecquis hic est? aperitin foris?
- TRA. Quis homo est, qui nostras aedes accessit prope?
- THE. Meus servos hicquidem est Tranio.
- TRA. O Theopropides,
ere, salve! Salvom te advenisse gaudeo.
Usquin valuisti?
- THE. Usque, ut vides.
- TRA. Factum optume.
- THE. Quid vos? insanin estis?
- TRA. Quidum?
- THE. Sic: quia
foris ambulatis; natus nemo in aedibus
servat, neque qui recludat neque respondeat.
Pultando paene confregi hasce ambas foris.
- TRA. Eho, an tu tetigisti has aedis?
- THE. Cur non tangerem?
Quin pultando, inquam, paene confregi foris.
- TRA. Tetigistin?
- THE. Tetigi, inquam, et pultavi.
- TRA. Vah!
- THE. Quid est?
- TRA. Male hercle factum.
- THE. Quid est negoti?
- TRA. Non potest
dici quam indignum facinus fecisti et malum.

THE. Quid iam?
TRA. Fuge, obsecro, atque abscede ab aedibus.
Fuge huc, fuge ad me propius. Tetigistin foris?
THE. Quo modo pultare potui, si non tangerem?
TRA. Occidisti hercle...
THE. Quem mortalem?
TRA. Omnis tuos.
THE. Di te deaeque omnes faxint cum istoc omine...
TRA. Metuo te atque istos expiare ut possies.
THE. Quam ob rem? aut quam subito rem mihi adportas novam?
TRA. Et, heus, iube illos illinc ambo abscedere.
THE. Abscedite.
TRA. Aedes ne attingatis. Tangite
vos quoque terram.
THE. Obsecro, hercle, quin eloquere rem?
TRA. Quia septem menses sunt, quom in hasce aedis pedem
nemo intro tetulit, semel ut emigravimus.
THE. Eloquere, quid ita?
TRA. Circumspicedum; numquis est
sermonem nostrum qui aucupet?
THE. Tutum probest.
TRA. Circumspice etiam.
THE. Nemo est: loquere nunciam.
TRA. Capitale scelus factum est.
THE. Quid est? Non intellego.
TRA. Scelus, inquam, factum est iam diu, antiquom et vetus.
THE. Antiquom?
TRA. Id adeo nos nunc factum invenimus.
THE. Quid istuc est scelus, aut quis id fecit? Cedo.
TRA. Hospes necavit hospitem captum manu;
iste, ut ego opinor, qui has tibi aedis vendidit.
THE. Necavit?
TRA. Aurumque ei ademit hospiti,
eumque hic defodit hospitem ibidem in aedibus.
THE. Quapropter id vos factum suspicamini?
TRA. Ego dicam; ausculta. Ut foris cenaverat
tuus gnatus, postquam rediit a cena domum,
abimus omnes cubitum, condormivimus.
Lucernam forte oblitus fueram extinguere;
atque ille exclamat derepente maximum.
THE. Quis homo? an gnatus meus?

TRA. St! Tace, ausculta modo.

Ait venisse illum in somnis ad se mortuum.

THE. Nempe ergo in somnis?

TRA. Ita. Sed ausculta modo.

Ait illum hoc pacto sibi dixisse mortuum...

THE. In somnis?

TRA. Mirum quin vigilanti diceret,
qui abhinc sexaginta annis occisus foret.
Interdum inepte stultus es, Theopropides.

THE. Taceo.

TRA. Sed ecce, quae illi in ***
«Ego transmarinus hospes sum Diapontius.
Hic habito, haec mihi dedita est habitatio.
Nam me Acheruntem recipere Orcus noluit,
quia premature vita careo. Per fidem
deceptus sum: hospes me hic necavit, isque me
defodit insepultum clam in hisce aedibus,
scelestus, auri causa. Nunc tu hinc emigra:
scelestae hae sunt aedes, impia est habitatio».
Quae hic monstra fiunt, anno vix possum eloqui.